

Ote kirjasta Matti Launonen: Elettyä elämää. Tarinoita elämäni varrelta. Omakustanne. Ylöjärvi 2024.

Vuosi Leningradissa

Äidilläni oli kova tahto ja kohtalainen kyky järjestellä lastensa asioita ilmeisenä toiveena taata heille paremmat lähtökohdat elämään kuin mitä itsellään oli ollut. Minun kontalleni hän oli jossain vaiheessa alkanut tunnustella mahdollisuutta opiskella itärajan takana. Tähän löytyikin ratkaisu hänen entisen lyhytaikaisen työpaikkansa kautta.

Stipendi

Kun olin valmistumassa lukiosta, äiti keksi Suomi-Neuvostoliitto-Seuran stipendijärjestelmän, joka perustui maiden väliseen opiskelijavaihtosopimukseen. Neuvostoliitto sitoutui ottamaan Suomesta vuosittain vastaan koko opiskeluajaksi (yleensä kuudeksi vuodeksi) kymmenen tekniikan ja saman verran lääketieteen alan opiskelijaa, minkä lisäksi kiintiöt sisälsivät ammattikoulujen oppilaita ja korkeakouluopintojaan viimeisteleviä auskultantteja. Suomeen vastavuoroisesti tuli vain jo pitkällä olleita korkeakouluopiskelijoita ja tutkijoita.

Laitoimme keväällä hakemuksen seuralle, ja vastaus siihen oli myönteinen. Näin minulla oli paikka, mihin mennä Euroopasta palattuani. Olin kyllä kahden vaiheilla, haluanko tehdä tämän hypyn tuntemattomaan, mutta aitona Neuvostoliiton ystävänä äitini sai minut vakuuttumaan asiasta. Mitään oikeata tietoa hänellä tai minulla ei itänaapurista ollut, pelkkiä ennakkokäsityksiä vain. Elettiin syvintä kylmän sodan vaihetta, jossa vasemmistolaisessa ajattelussa USA oli pahis ja Neuvostoliitto hyvis. Näistä lähtökohdista pakkasin kampeeni elokuun lopulla 1972 ja lähdin seikkailuun junalla Helsingin kautta Leningradiin.

Jos Neuvostoliitto 1960-luvulla Hrushtshevin syrjäyttämisen jälkeen eli potentiaalisten muutosten aikaa kolmikon Brezhnev, Kosygin ja Podgornyj johtamana, 1970-luvun alussa valta keskittyi vanhoilliselle Brezhneville¹, jonka aikana orastava kehitys pysähtyi. Hän tiukensi otettaan niin poliitikkojen, byrokraattien kuin mediankin suhteen. Henkilöpalvontaa ilmeni jo vuoden 1971 puoluekokouksessa, mutta vuonna 1976 se oli ylistämisen tasolla. Tähän ilmapiiriin olin siis sukeltamassa.

Asettuminen

Meitä kymmentä suomalaisnuorta oli Leningradissa Suomen asemalla vastassa rähjäisen oloinen, kuorma-auton rungolle rakennettu bussi, jolla hyppelimme kohti Viipurin kaupunginosaa, missä Politekninen instituutti ja siihen kuulunut opiskelija-asuntola sijaitsivat. Valmistavasta tiedekunnasta Urheuden aukiolla (Ploshshad muzhestva) tuli kotini seuraavaksi vuodeksi. Meidät majoitettiin neljän hengen huoneisiin, joissa kaksi opiskelijaa oli Neuvostoliitosta ja kaksi ulkomailta. Jotenkin päädyin huoneeseen, jossa tulisi olemaan yksi Uralilta, yksi Ukrainasta, yksi Nicaraguasta ja minä.

Ensimmäinen kohtaaminen tapahtui, kun astuin huoneeseemme. Siellä oli tumma, ystävällisen oloinen kaveri nimeltään Vasja eli Vasili. Hän keitti teetä, jota sitten yhdessä hörpimme hiukan vaivautuneina, hän kun ei puhunut kuin venäjää, jota minä en taas osannut sanaakaan, en edes aakkosia. Myöhemmin joukkoomme liittyivät Rigo eli Rigoberto, joka latinona ei puhunut muuta kuin espanjaa, ja Vova eli Vladimir, joka puhui venäjää ja ukrainaa, ei muuta. Yhteistä kieltä ei siis ollut, mutta kielen opiskelun kannalta tämä oli hyvä, motivoiva asia. Muut suomalaiset asuivat niin, että heitä oli kaksi samassa huoneessa (kaksi heistä oli pariskunta, joka asui yhdessä).

Asuntola oli viisikerroksinen, hrushovka-tyyppinen talo, jossa kussakin kerroksessa oli yksi yhteiskeittiö ja wc- ja suihkutilat olivat kellarikerroksessa. Me suomalaiset asetuimme kolmanteen kerrokseen. Alakerrassa oli jonkinlainen auttava buffetti, jonka tarjonta oli niin heppoinen, että käynti taisi jäädä yhteen tai kahteen – juuri muuta sieltä ei saanut kuin tataripuuoa.

Pian olimme, että olimme tulleet kansainväliseen yhteisöön, jossa oli edustettuna noin 45 eri kansallisuutta. Melko paljon oli opiskelijoita latinalaisesta Amerikasta ja Vietnamista. Saimme myös vihiä, että kussakin huoneessa ainakin toinen neuvosto-opiskelijoista raportoi meistä eteenpäin KGB:n suuntaan; meillä se oli varmaankin Vova sillä perusteella, että hän ei halunnut liittyä kämppäporukkaamme, joka päätti hankkia yhteisesti ruokatarpeet ja tehdä ateriat itse.

Huoneen sisustuksena oli pöytä, neljä tuolia ja saman verran sänkyjä. Olin tuonut mukani ne kolme potrettia, jotka saimme jotenkuten kiinnitettyä betoniseiniin. Vasta paljon myöhemmin tulin ajatelleeksi, etteivät maalausten tyypit välttämättä ole kaikkein suosituimpia kaikkea länsimaista kulttuuria kritisovassa ja usein myös kieltävässä Neuvostomaassa. Angela Davis oli vielä OK, mutta Hendrix ja Zappa – EI! Siellä kuvat kuitenkin saivat töllöttää meitä koko vuoden ajan.

Minulla oli pakaasissa myös venäläinen seitsenkielinen kitara, jota rämpyttelin harvakseltaan. Palautetta en saanut, paitsi kerran, kun pitkätukkainen neukkurokkari kävi kysymässä, kiinnostaisiko minua tulla heidän bändiinsä, joka

1 Leonid Iljitsh Brezhnevistä (1906 Kamenskoje, Ukraina – 1982 Moskova) tuli Neuvostoliiton kommunistisen puolueen ensimmäinen sihteeri 1964 ja puolueen pääsihteeri 1966–1982. Hän syntyi Ukrainassa, mutta oli kansallisuudeltaan venäläinen.

koostui instituutin opiskelijoista. Tässä iski perheellemme ominainen epäusko omiin kykyihin eli kieltäydyin kunniasta. Voi olla, että myönteinen vastaus olisi vienyt minua jonnekin muualle kuin mihin ajauin sittemmin. Tätä olen ajoittain mietiskellyt.

Stipendin suuruus oli ensimmäisenä vuonna 80 ruplaa kuussa, sen jälkeen 90 ruplaa, kun tavallisen työläisen kuukausipalkka tuolloin oli noin 120 ruplaa. Majoituksesta veloitettiin kolme ruplaa kuussa. Suomalaisittain todella alhainen hintataso tarkoitti, että tämä raha riitti enemmän kuin hyvin kattamaan kaikki menot, sillä varauksella että ei ottanut tavaksi viettää aikaa ravintoloissa. Myös kaupoissa vallinnut tavaroiden niukkuus edesauttoi säästeliästä elämää.

Ihan ensimmäinen Suomesta saamani kirje oli itse asiassa Paulan Italiasta Suomeen lähettämä ja äidin eteenpäin toimittama. Siinä sisareni kirjoitti:

”Te voitte lähettää niitä paketteja sinne (Milanoon – ML). Jos ette voi limppua lähettää, niin lähettäkää ainakin pikkupaketti OMA MURE -näkkileipää ja semmonen ihana reikäleipä (sehän on hyvää kovanakin). Ja jos ei voi ole kallista ja jos sitä voi lähettää, niin olisi ihana saada sitä pikkusen.”

Samassa kirjeessä äiti lähetti minulle Judithin kortin ja 20 markan setelin.

Asuntolan julkisivu: ”Kuuma tervehdys kolonialisien ja alisteisten maiden kansoille, jotka taistelevat imperialismia ja fasismia vastaan, vapauden ja kansallisen itsenäisyyden puolesta!” (Kuva: H.Kuisma)

Arjen todellisuus aukenee

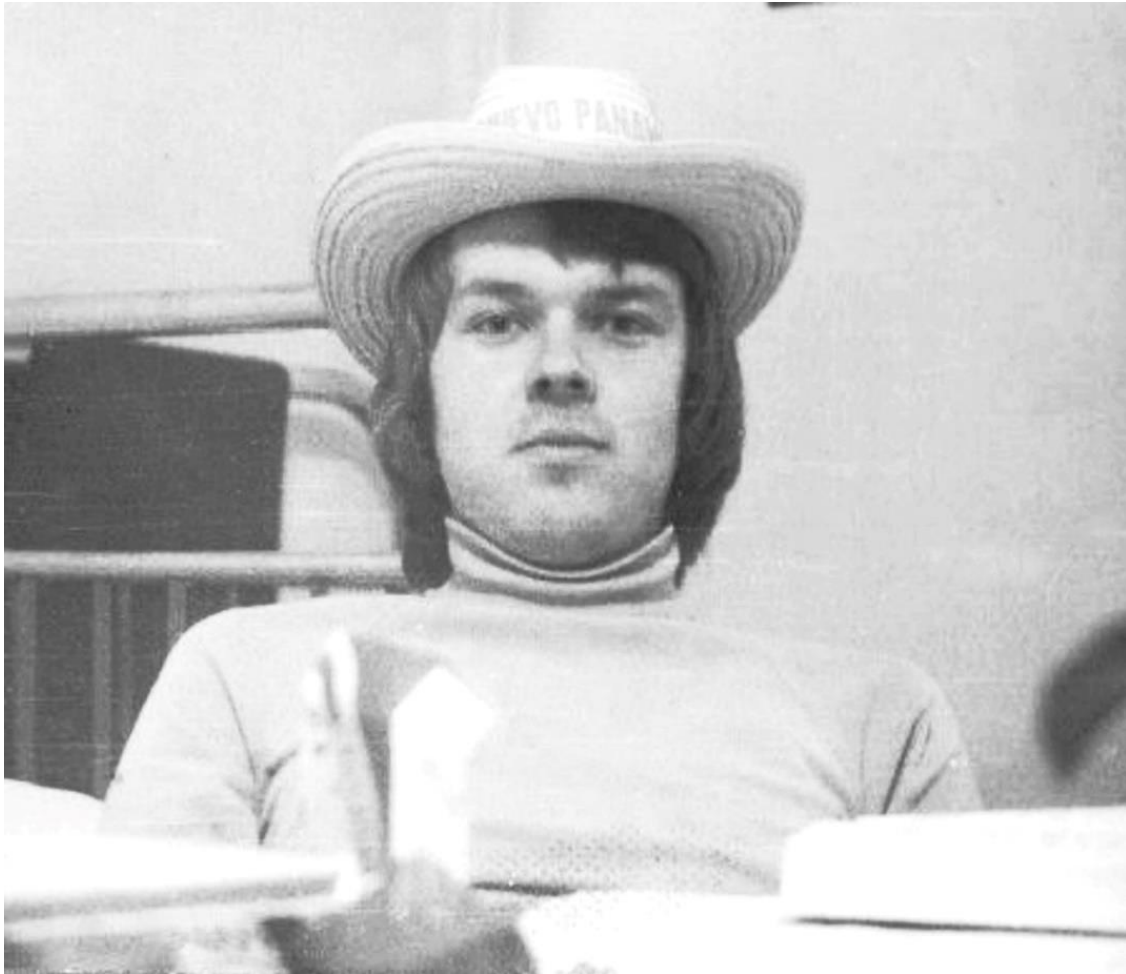
Sopeutuminen uusiin oloihin alkoi kulttuurisokilla, jota lievensivät meitä paikallisiin oloihin tutustuttaneet vanhemmat suomalaiset opiskelijat. Kävimme esimerkiksi puolentoista ruplan lounaalla läheisessä Sputnik-hotellissa. He opastivat meille myös muun muassa saunomismahdollisuuksista eli banjoista. Tämä oli tärkeää tietoa, koska – kuten pian aloimme tajuta – asuntolaan ei lämmintä vettä tullut, ei edes talvella. He kertoivat anekdootteja aiemmin tulneiden suomalaisten toilauksista; kerrankin pari humaltunutta kaveria oli kavunnut Suomen asemavarikolla veturiin ja saanut sen liikkeelle. Olisivatkohan opinnot päättyneet siihen, en muista.

Kun alkuun valitin kirjeessäni kotiin, kuinka ikävää elämän aloittaminen näissä oloissa oli, äitini lohdutti: ”Älä sure, minä aikanaan menin Työväen Akatemiaan², jouduin 6 liikan kanssa samaan kämppään ja itkin joka ilta, kun oli niin ikävää, vaikka ei ollut kielivaiveuksia.”

2 Työväen Akatemia on vuonna 1924 Väinö Voionmaan ja muutaman muun sosialidemokratian perustama kansanopisto Kauniaisissa. Opetus painottuu yhteiskuntatieteellisiin, humanistisiin, käyttäytymistieteellisiin ja kulttuuriin aineisiin sekä kieliin korkeakoulutasolla. Aili opiskeli täällä vuosina 1933-34.

Arjen perusrutiineja voisi kuvata ankeiksi. Ensinnäkin itse kaupungin yleisilme, vaikkakin arkkitehtonisesti upea, oli todella harmaa, niin säiden kuin ihmisten habituksenkin suhteen. Asuntolassa surkean buffetin lisäksi elämää hankaloitti hygienia eli sen puute. Kellarin epäsiistit suihkut kruunasi jääkylmä vesi. WC-pöntöissä ei ollut kansiä, joten tarpeet tehtiin reunoilla seisten. Tissue oli tuntematon käsite: pehmopaperista ei ollut tietoaakaan, ei vessassa eikä kaupoissa. Tahtoi Brezhnev tai ei, peppu pyyhittiin hänen puheillaan, lähinnä Pravdaan prääntätyillä. Ja näin aromatisoitua paperia ei tietenkään saanut heittää pönttöön, vaan se piti tipauttaa viereiseen roskikseen. Mikä odour siitä levisikään!

Keittiö oli sinänsä toimiva. Kaasuhellaan tuli polttoainetta ilman katkoksia ja kylmä vesi juoksi moitteetta. Niin juoksivat ne tuhannet ellei miljoonat torakatkin pitkin keittiön seiniä. Nykytietämyksellähän niistä olisi tehty maittavia ja ravitsevia aterioita. No, onneksi hyväksi kokiksi osoittautunut Rigo oli meillä pääasiallisesti vastuussa ruoanvalmistuksesta, joten hän oli se joka ötököitä joutui hätistelemään.

Kämpällä Rigon hattu päässä.

Ensimmäiset vierailumme läheisiin ruokakauppoihin paljastivat lisäongelman: ostostapahtumaa ei oltu suunniteltu ummikoille. Systeemi toimi siten, että ensiksi piti jonottaa tiskille, jossa myyjälle kerrottiin ostettavat tuotteet, joista saatiin kuitti. Sitten tämän lippusen kanssa mentiin jonottaen kassalle, jossa kyseinen ostos maksettiin ja saatiin leima tai merkintä maksusta lappuun, jonka kanssa jonotettiin tiskille ostoksen luovuttamista varten. Teepä perässä asiakkaita täynnä olevassa kaupassa osaamatta kieltä! Puhumattakaan rahasta, joka myös oli täysin uutta. Useamman kuin kerran kassa viilasi linssiin – tosin hyvin pienesti – kun ymmärsi millaisten uunojen kanssa oli tekemisissä. Ja vaikka vilpin olisi huomannutkin, sitä mietti muutamankin kerran, rupeaako asiasta valittamaan ilman kielitaitoa.

Asuntolamme sijaitsi suuren liikenneympyrän kupeessa, paikassa missä raitiovaunut joutuivat mutkittelemaan. Siitä syntyi karmiva kirskunta rautapyörien viistäessä kiskoja reunoja. Ratikkoja kulki muutaman minuutin välein aamuviihdestä yli puolen yön. Onneksi tyyny oli kohtalaisen suuri niin, että sillä sai peitettyä korvat pahimman melusaasteen vaimentamiseksi. Kuitenkin voi sanoa, että elin koko vuoden univajeen vallassa.

Toinen melusaasteen lähde oli läheisen metroaseman rakennustyö (Ploshad Muzhestva³). Pehmeän, soisen maa-aineksen takia rakenteet piti paaluttaa. Tätä paalutusta kesti koko sen ajan, mitä asuin asuntolassa. Jumputtava kumu pureutui aivoihin lisäten unettomuutta.

Rigo ja Vasja.

Opiskelu

Asuimme Polyteknisen instituutin valmistavan tiedekunnan asuntolassa, jonka tiloissa myös opetus tapahtui. Tarkoituksena oli oppia vuodessa venäjän kieltä sen verran että pystyisimme seuraamaan instituutin opetusta. Tämä tarkoitti sitä, että pääasiassa oppituntimme keskittyivät kieleen. Itse kielituntien lisäksi meillä oli ainakin matematiikan, kemian ja fysiikan opiskelua, lähinnä niihin liittyviä venäjänkielisiä termejä ja lauseenmuodostusta.

Venäjän kielen opettajamme Natalia, keski-ikäinen, jämäkkä nainen - erinomaisen ammattitaitoisen opettamisen lisäksi - piti huolta ryhmämme arjen soljumisesta. Meistä suomalaisista vain yhdellä oli jonkinlaista kielen osaamista, me muut aloitimme nollasta. Motivaatio oli korkea monestakin syystä, joten edistyimme melko ripeää tahtia. Jo parin kuukauden jälkeen meitä oli vaikeampaa huijata kaupan kassalla. Opettelimme kielioppia, lausumista ja arkitilanteiden hallintaa myös Pravdan artikkeleista. Opimme että Brezhnevin puheita (jotka oli yleensä painettu kokonaisuudessaan ja suluissa mainittiin - lihavoidulla fontilla – kuinka pitkään kansa taputti kussakin kohtaa puhetta) pitäisi lukea rivien välistä: jos jokin ilmaisu poikkesi normista, se tarkoitti jotain, minkä merkitystä sitten voitiin spekuloida. Oppimisen kannalta metodi toimi hienosti.

Erikoinen aine oli, ei Neuvostoliiton, vaan sen kommunistisen puolueen historia. Opettajana oli jo hiukan harmaantunut naishenkilö, joka vaikutti erittäin vaivaantuneelta joutuessaan lännestä tulleiden, heikosti kieltä osaavien nuorten eteen selittämään kommunistien urotekoja historian varrelta. Ainakin omalta osaltani voin todeta asioiden viuhuneen korvien läpi jättämättä jälkiä aivoihin. Kyseessä oli neuvostojohdon tavoite kasvattaa ulkomaisista opiskelijoista maalleen ystävällisempiä ja ideologisesti valvettuja ihmisiä. Tosin, kuten Riikkamari Muhonen kirjoittaa, ”korkeakouluopintoihin riittävän kielitaidon saavuttaminen yhdessä lukuvuodessa lähtötason ollessa olematon oli jo yksistään varsin haastava tehtävä, eikä ylimääräisten materiaalien sisällyttäminen oppitunteihin ollut mahdollista ylemmiltä hallinnontasoilta tulleesta paineesta huolimatta”⁴.

Kielen opetus oli tehokasta, minkä ansiosta jo vuodenvaihteessa tulin melko hyvin toimeen arkirutiinien hoidossa. Kirjoittaminen oli vielä hidasta, mutta sen nopeuttamiseksi saimme opastusta sanojen ja ilmaisujen lyhentämisestä. Tavoitteena oli pystyä tekemään kattavat muistiinpanot luennoilta. Kaikkiaan lyhenteet ovat venäjässä kovassa käytössä. Esimerkiksi valtiollinen kustantamo, gosudarstvennoe izdatelstvo, lyhennetään gosizdat (”valtkust”).

3 Aseman rakentaminen kesti lopulta useita vuosia; se avattiin vasta 31.12.1975.

4 Neuvostoliiton ”hyviä ystäviä” tuottamassa, s. 8. Artikkelin Idäntutkimus 1/2020 -julkaisussa.

Venäjän opettajamme Natalia Aleksandrovna Orlova. (kuva: H.Kuisma)

Vastoinikäymisiä

Vajaan parin kuukauden kuluttua maahan tulosta aloin potea kovia vatsakipuja. Kun ne alkoivat estää nukkumisen, jouduin sairaalaan⁵. Heikon kielitaidon takia en juuri ymmärtänyt lääkäreiden puheita, mutta jonkinlaisesta pöpöstä oli kyse. Ulostestit tehtiin erillisessä tilassa yhteen vierä vieressä olleista nimikkopotista. Jouduin myös pyllistelemaan lääketieteen opiskelijoiden edessä, kun minulle tehtiin tähytys. Kymmenen päivää sairaalassa maattuani minut päästettiin takaisin asuntolaan. En kylläkään tuntenut oloani hyväksi, mutta melko pian elämä alkoi lopulta voittaa.

Neuvostoliitossa ei tuolloin saanut pulloitettua lähdevettä; tarjolla oli vain vahvaa, suolaista Borzhomi-mineraalivettä, joka ei soveltunut ruoanlaittoon. Näin jouduttiin käyttämään epäpuhdasta kraanavettä, joka pyrittiin kyllä keittämään, mutta täysin ei tavallista vettä voitu välttää.

Lopullisesti ymmärsin tautini taustat vasta Suomessa. Leningradin suoperäisessä vedessä muhii alkueläin nimeltään *Giardia lamblia*, joka voi aiheuttaa giardiaasin. Sen oireina ovat akuutti ripulitauti tai pitkittyneet vatsavaivat, suoliston imeytymishäiriöt ja laihtuminen. Nykyään giardiaasiin löytyy tehoava hoito, mutta 1970-luvun alussa minulle sanottiin, että giardia pysyy elimistössä ja voi siten toistaa taudin myöhemmin.

Toinen tuttavuus neuvostoterveydenhoidosta minulle muodostui hammaslääkärissä. Jomotuksen vuoksi menin hoitoon, joka tapahtui suuressa, ehkä noin 50 tuolin salissa. Ulkoisesti hoito – poislukien massaluonne – oli ihan asiallisen tuntuista. Välineet olivat ehkä vanhanaikaisia, mutta toimivia. Kävin porattavana ja paikattavana useamman kerran. Hammashoidonkin suhteen karu totuus paljastui kotimaahan palattuani: hyvinkääläinen lääkäri poisti kipeytyneestä hampaasta itänaapurin laittaman paikan todeten, että sen alle oli jäänyt epäpuhtauksia. Näin ollen päätimme poistaa kaikki neukkupaikat, siivota jäljet ja asentaa uudet tilalle. Ilmainen neuvostohoito tuli lopulta maksamaan pitkähkön pennin.

Osalla suomalaisista opiskelijoista oli sopeutumisvaikeuksia, mikä joskus näkyi alkoholin liikakäyttönä. Eräällä meidän ryhmän kaverilla ongelma huipentui siihen, että hänen väitettiin aikovan surmata itsensä. Hänet oli otettu kiinni Nevan ylittävältä sillalta ja laitettu mielisairaalaan odottamaan päätöksiä. Kun hänet päätettiin lähettää takaisin Suomeen, minut valittiin saattajaksi, yksin kun ei ollut lupa tällaisia tapauksia kotiuttaa.

Ulkomaisilla opiskelijoilla oli oikeus kahteen matkaan kotimaahan vuodessa – yleensä talvi- ja kesäloman aikana. Minä sain nyt ylimääräisen luvan kotona käymiseen, mikä sopi minulle hyvin. Marraskuussa saatoinkin lievästi masentuneen

⁵ Martin mukaan kyseessä oli Mechnikovan sairaala Piskarevin puistokadulla, mutta itse en muista, oliko näin.

kumppanin Helsingin rautatieasemalle asti, missä vastuuni hänestä päättyi. Muutaman päivän ajan olin Palopurolla, kunnes oli aika palata Leningradiin. Vein mukanaani magnetofonin, äänilevyjä ja erään kaverin toivomat talvikengät.

Talvella Rigo kävi Suomessa yrittämässä hoitaa passiasioitaan. Hän tuli Palopurolle 12.1.1973 ja kävi seuraavana päivänä äidin kanssa Helsingissä. Tulos oli kuitenkin huono, kun Nicaraguan konsulaatti oli kiinni – olivat lähteneet lomalle Espanjaan! Rigo kun ei puhunut kuin espanjaa ja venäjää, äiti joutui sönkkäämään hänen kanssaan auttavalla kielitaidollaan. Passia Rigo ei siis saanut uusittua.

Sirkka kirjoitti lyhyen nootin äidin kirjeen mukana: ”Kiitti sulle korteista ja kirjeistä ja olishan niihin mukava vastata, jos ne olis vähän iloisempia!” Olen kaikei vaikuttanut tosi masentuneelta kirjeitteni perusteella.

Opiskelijaboksissamme. (kuva: H.Kuisma)

Vapaa-ajan viettoa

Isäni tuli käymään viikonlopun seuramatkalla lokakuun 20.-22. päivänä. Hän toi mukanaan talvivarusteita, jotka tulisivat todelliseen tarpeeseen. Olin tuolloin vielä sairauden jälkimainingeissa, enkä juuri muista mitään tästä tapaamisesta, mutta äitini kertoo kirjeessään Einon olleen ”henkee täynnä kuin kaljatynnyri siitä Leningradin matkasta. Heti ovelta toimitti, että keväällä lähdetään uudestaan yhdessä!!”. Tuliaisista tuli hauska yksityiskohta, Eino kun oli tuonut kotiin vain tupakka-askin, sähköisen partakoneen, vodkaa ja viiniä. Teini-ikäiset tyttäret Sisko ja Sirkka suuttuivat niin, etteivät meinanneet päästää ovesta sisään sanoen: ”Senkin ryökäle, pihi jätkä.” Äiti pyysikin minua tuomaan jotain

sisarilleni, kun seuraavan kerran kävisin Suomessa. Isä lähetti matkan jälkeen kirjeen - sen ainoan koko Neuvostoliitossa opiskeluni aikana – kiittäen erityisesti kavereitani, jotka olivat saattaneet hänet hotellille, kun taksia ei saatu.

Ensimmäisten kuukausien aikana keskityin opiskelemaan, enkä liittynyt muiden suomalaisten seuraan näiden käydessä kaupungin houkutuksissa. Ensimmäisen kerran osallistuin rientoihin uudenvuoden aattona, kun latino-opiskelijat kokoontuivat kerrokseemme tanssimaan neukkuneitien kanssa ja kuohuviiniä nauttimaan. Viihdyin muutenkin parhaiten latinojen seurassa – ainoana suomalaisena⁶. Ensimmäinen humaltumiseni päättyi tilanteeseen, jossa olin jäänyt kahden kesken venäläisen opiskelijatyön kanssa. En kuitenkaan osannut tai ymmärtänyt tehdä mitä olisi varmaankin pitänyt, enkä tavannut tyttöäemmin.

Suomen porukka asuntolan ovella. (kuva: H.Kuisma)

Vaikka aivan ensimmäisinä päivinä ounastelin rahapulaa, melko pian ilmeni, ettei siitä ollut vaaraa: Vasja osti Suomesta tuomani kelluvaa musiikkia soittaneen kelanauhurin parilla sadalla ruplalla, minkä lisäksi olin myynyt yhden 10 markkaa maksaneen vinyylialbumin 50 ruplalla. Lisäksi olin saanut Suomesta opintolainaa 750 mk syksyille ja saman verran keväälle. Ruplan virallinen kurssi tuolloin oli 7 markkaa, mutta mustassa pörssissä kurssi oli yksi yhteen. Ja osto- ja myyntivaihdon tuloksena päästiin vielä huomattavasti parempaan kurssiin. Laskeskelin, että esimerkiksi Kiovaan olisin saanut Leningradista menopaluulementolipun kahvikupin hinnalla. Kertyneistä rahoista osan käytin radiolan hankintaan. Kyseessä oli stereolaite, jossa oli radion lisäksi levysoitin. Kussakin huoneessa oli kyllä muovinen keskusradiokaiutin, mutta sieltä kuultava ohjelma ei oikein sytyttänyt.

Joulukuun lopulla kirjoitin kotiin kirjeen, jossa valittelin masennustilaani ja vaikeuksiani sopeutua neukkuoloihin. Äiti vastasi tulenkatkaisella kirjeellä, jossa hän vertaili tilannettani omaan ja isäni täyttymättömiin opiskeluhaluihin. ”Mikä teitä nykyajan nuoria oikein vaivaa, ymmälle tässä ’vanha’ menee, ei mahda mitään.” Tavallaan hän oli oikeassa, vaikka kyllä ajat olivat muuttuneet 1920- ja 30-luvuista. Ja isän kommentti oli: ”...menköön jätkä armeijaan, jospa siellä olisi paremmat oltavat kuin Venäjällä!”

Kysyessäni tammikuussa 1973 Tonilta ja Paulalta mielipidettä siirtymisestä opiskelemaan humanistisia aloja sain suosituksen valita jotain muuta pääaineeksi. Paula viestitti: ”...älä ainakaan filosofiaa rupea lukemaan (!). Siitä ei ole mihinkään.”

6 Ehkä osatekijänä on geeniperimä, niin kaukaa haetulta kuin se tuntuukin. Teetin nimittäin eläkkeelle päästyäni DNA-testin, jonka mukaan olen 96,9-prosenttisesti suomalainen ja 3,1-prosenttisesti keskiamerikkalainen.

No, jatkoin elämääni uudessa harmaassa kotikaupungissani. Keskustassa aloin käydä useammin kevätkaudella. Vajaan tunnin köröttely kolisevassa ratikassa vaadittiin keskustaan pääsemiseksi. Ravintoloita oli vähän ja tavallista oli, että niiden ovella oli ripustettu kyltti MECT HET eli ei vapaita paikkoja. Pian opimme, että sisään pääsemiseksi ovimiehelle tuli maksaa lahjoma, esimerkiksi 5 Suomen markkaa. Sitten kun tulit saliin, huomasit, ettei siellä ollut yhtään asiakasta tai korkeintaan muutama. Ruoka oli enimmäkseen surkeata: pihvistä oli saatu sitkeä kengänpohja ja vähät vihannekset olivat vetisiä. Varmin valinta oli keitto, jonka pilaaminen on vaikeampaa. Oluttupia löysin koko kaupungista yhden, olisiko ollut nimeltään Medved (Karhu); tosin sieltä sai vain sitä samaa Zhigulevskoe-kammutusta, mitä kaikkialla muuallakin oli tarjolla. Tarinan mukaan Hrustshev oli aikanaan mieltynyt ko. olutmerkkiin, minkä jälkeen kaikki tuotanto keskittyi siihen. Tämä liittyy samaan Nikitan neronleimausketjuun kuin ajatus muuttaa Karjalan maanviljely maissipohjaiseksi⁷.

Opiskelijain eväät. (kuva: H.Kuisma)

Instituutin läheisyydessä oli joitain kahviloita ja baareja, joiden tarjontaa kävimme testailemassa. Lievää järkytystä aiheutti tapaus eräässä baarissa lounasaikaan: Raavaita rakennusmiehiä työvaatteissaan tuli sisään, ja me oletimme heidän olevan ateriointituumissa. Sapuskan sijaan he kuitenkin tilasivat tuhdit jaloviinapaukut, kippasivat ne kurkkuunsa ja poistuivat työmaalle. Heräsi epäily neukkusankarien työn jäljestä ja turvallisuudesta.

Neuvostoliitossa oli yksi tuote, joka ei kaupasta varmasti loppuisi - vodka. Sen ja manipuloinnin avulla kansa pidettiin tyytyväisenä. Lännestä uutisissa kerrottiin vähän ja sekin pelkästään kielteistä. Työläisten mielenosoituksista toki raportoitiin, mutta sellaisessa hengessä, että proletariaatti kapinoi kapitalismia vastaan. Suomesta ei opiskeluvuoteni aikana juurikaan kerrottu. Kotimaan uutiset olivat pelkästään positiivisia. Usein kerrottiin ennätysadoista ja työn sankareista.

Kerran teimme kävelyretken lyhyen matkan päässä asuntolasta sijaitsevalle valtavalle Piskarjovkan hautausmaan alueelle⁸. Se on järkyttävä muistutus sota-ajan tapahtumista Leningradissa. Noin 420.000 nälkään, tulituksiin ja

⁷ Amerikan vierailun aikana maissista innostunut Nikita Hrustshev sai idean sen viljelystä havupuuvyöhykettä myöten, mm. Siperiassa, vaikka tällaisiin oloihin sopivia lajikkeita ei ollut kehitetty. Osasyllisenä oli biologi, Neuvostoliiton maataloustieteiden akatemian johtoon noussut Trofim Lysenko, joka kyseenalaisti perinnöllisyystieteen ja vastusti 'haitallisia' ideoita. Osittain hänen syytään on, että satoja tiedemiehiä karkotettiin, vangittiin ja teloitettiin. Lysenko oli sanonut puheessa, että "luokkavihollinen on aina luokkavihollinen, oli tämä tiedemies tai ei", mille Stalin osoitti suosiotaan.

⁸ Piskarjovka on maailman suurin, kahdenkymmenen kuuden hehtaarin laajuinen toisen maailmansodan uhrien hautausmaa. Se avattiin vuonna 1960. Sisäänkäynnin luona on kaksi paviljonkia, jotka esittelevät Leningradin piiritykseen liittyviä asiakirjoja ja

pommituksiin kuollutta siviiliä on haudattu täällä 186 joukkohautaan, minkä lisäksi noin 50.000 lährintamalla menehtyneen sotilaan haudat ovat täällä. Kaupungissa voi muutenkin edelleen aistia sodan traumat. Piirityksen kokeneet mummit pitivät kuria kaupungilla huomauttelemalla muun muassa meille suomalaispojille liian kevyestä pukeutumisesta ja päähineen puuttumisesta. He olivat neukkuarjen todellisia valtiaita. Heräsi outo tuntemus vallitsevasta ristiriidasta: toisaalta naisten paikka on olla naisellisenä kotona keittiössä ja lapsia hoitamassa, toisaalta tuntui siltä, että naiset tekivät arjen päätökset ja pitivät tai ainakin yrittivät pitää miehet aisoissa.

Piskarjovkan hautausmaalla 1973. (kuva H.Kuisma)

Kielitaidon parantuessa aloin suunnitella käyntejä muihin neuvostokaupunkeihin. Tiedekunnan sääntöihin kuului rajoitus, jonka mukaan kaupungilla sai liikkua vapaasti 40 kilometrin säteellä keskustasta. Kaikki pitemmät reissut vaativat luvan dekaanilta. Lukuvuoden loppuun mennessä kävin Tallinnassa yhdessä opiskelijakaverini Heikin kanssa.

Hieman ennen Leninin syntymäpäivää (22.4.) maassa vietettiin yleistä talkoolauantaita subbotnikia⁹, jonka aikana oli tarkoitus vapaaehtoistoimin siivota kaupungin puistoja ja muita yleisiä paikkoja. Aamulla noin kello 6.00 ämyriauto kierteli ympäri lähistön katuja kutsuen – todella kovaan ääneen – ihmisiä hommiin. Enemmän kuin ahkeroivat kaupunkilaiset kuitenkin viettivät piknikkiä syöden ja votkaa juoden. Ajatus oli kaunis ja toteutus ehkä vielä kauniimpi.

Lukuvuoden lähestyessä loppuaan olin tullut ajatukseen, että tekniikan sijasta haluaisin opiskella humanistisia aloja, mieluiten venäjän kieltä ja kulttuuria. Esitettyäni asiani dekaanille tämä totesi, että stipendi oli myönnetty nimenomaan tekniikan opiskeluun, minkä vuoksi en voisi vaihtaa suuntaa. Lisäksi erikoisalani, radiotekniikka, oli ulkomaisilta opiskelijoilta kielletty Leningradissa, joten minun pitäisi aloittaa opiskelu syksyllä Odessassa. Kun näin oli, sanoin lopettavani opinnot valmistavan tiedekunnan jälkeen. Minut saatiin kuitenkin ylipuhuttua sen verran, että lupauduin menemään Odessaan kokeilemaan, miltä siellä olo tuntuisi.

Odessa

Matkustin siis elokuussa 1973 Mustanmeren helmeen¹⁰ aloittaakseni varsinaiset tekniikan opintoni. Minut majoitettiin asuntolassa kahden hengen huoneeseen, johon naapurikseni tuli intialainen konsulin poika. Syyskuun ensimmäiset viikot neuvosto-opiskelijat olivat sadonkorjuuhommissa, kuten tapana oli. Meille ulkomaalaisille näytettiin instituutin tiloja. Yksi luentokin kuukauden aikana kuultiin: kansainvälisen satamakaupungin elämä on vilkasta, ja näin sukupuolitaudeista pitää olla varuillaan.

valokuvia. Yksi näyttelyesineistä on kopio Tanja Savitshevan päiväkirjasta, jolla Venäjällä on samanlainen status kuin Anne Frankin päiväkirjalla lännessä.

9 Ensimmäinen koko maan laajuinen subbotnik järjestettiin toukokuun 1. päivänä 1920.

10 ”Oi Odessa, sä helmi Mustanmeren” -laulun on ilmeisesti alun perin säveltänyt Odessassa syntynyt Modest Tabatshnikov.

Itse Odessan kaupungista pidin paljon. Siellä oli kaunista, mukava ilmasto ja Potemkinin portaat. Kerran kuulin, että elokuvateatterissa esitetään amerikkalaista filmiä, mikä oli harvinainen poikkeustilanne. Kävin siis katsomassa paljon musiikkia sisältäneen Funny Girl -pätkän. Kyseessä oli melkoinen raiskaus: filmi oli kauttaaltaan dubattu siten, että sama miesääni puhui venäjäksi kaikki roolit, minkä lisäksi se lausui Barbra Streisandin laulujen sanat musiikin päälle.

Lokakuun alussa olin sitten saanut tarpeekseni, erityisesti huonekaverini takia. Hänen kanssaan en tullut ollenkaan toimeen, ja viimeinen pisara oli, kun hän alkoi päivästä toiseen soittamaan yhtä ja samaa Santanaa matkivaa puolalaisen No to tso -bändin kappaletta (Igrai chto umeesh/ Soita mitä osaat vuodelta 1972) suostumatta lopettamaan. Hain audienssin dekaanilta kertoakseni päätöksestäni. Hän pahoitteli tilannetta, mutta suostui lähtööni.

Varsinkin isäni oli vastustanut lujasti aikomustani keskeyttää opiskelut. Vasta palattuani Suomeen ja kerrottua kaikki syyt hän suurin piirtein ymmärsi asian.

Pidin jonkin aikaa yhteyttä suomalaisiin opiskelukavereihini. Jo syyskuussa 1973 Martti lähetti kirjeen, jossa kertoi muiden tilanteesta. Meistä alunperin kymmenestä stipendiaatista yksi lähti Suomeen ennen aikaisesti, Heikki ja Jukka päättivät jatkaa opintoja kotimaassa (Otaniemessä TTK:n sähköosastolla), pariskunta Auli ja Jarmo menivät Leningradin metsäakatemiaan, Jari fysiikkaa lukemaan yliopistoon (Pietarhoviin), Martti, Jorma ja Vesa sähkötekniiseen instituuttiin. Näin ollen syksyllä Neuvostoliittoon palasi seitsemän, joista minä siis lopetin Odessassa kuukauden kuluttua.

Myöhemmin Jari jäi talviloman jälkeen pysyvästi töihin Tampereelle. Martti sairasteli aluksi paljon, mutta jatkoi opintojaan Leningradissa. Auli ja Jarmo avioituivat vuonna 1976 ja jatkoivat metsäakatemian lukujaan.